

0 secvență din „poezia migrației“

Vera Lucia de Oliveira

* Cristian SABĂU

Poezia emigrației, un beneficiu colateral al mondializării

Mondializarea a reușit să creeze nu doar o piață unică, favorabilă marilor corporații internaționale, a avut beneficiu „câștiguri colaterale“ în plan cultural, ușurând circulația mai întâi a creațiilor (texte literare, opere plastice sau muzicale), apoi a creatorilor. Și dacă notația muzicală sau opera plastică oferă un grad mai mare de receptare, nefiind probleme la prezentarea unei bucăți muzicale, a unei picturi sau sculpturi, în receptarea unor creații literare intervine opera de traducere. Traducătorul poate potența sau poate deprecia adevărul și efectele textului. Un beneficiu pentru ușurarea „livrării“ unor creații literare aparținând unui anumit spațiu cultural către un public diferit l-a constituit amplificarea schimburilor la nivelul universităților, circulația „profesorilor fără granițe“ între diferite țări. Un plus evident la cunoașterea directă a creațiilor altor spații culturale a adus circulația profesorilor care sunt și creatori de literatură. Se cunosc destule cazuri în care scriitorii născuți într-un spațiu cultural au schimbat țara și continentul și, prin traducerea propriilor scrieri sau ale conationalilor din țara de origine în țara de adopție, au contribuit la mai buna cunoaștere în noul spațiu. Iar apoi, efectuând și parcursul invers, au fost agenți (inter)culturali activi cu rol important în difuzarea în ambele sensuri a creațiilor literare, într-o beneficiu reciprocitate. Ar fi de menționat în acest sens mulți creatori care prin opera lor (bilingvă) unesc două spații culturale: **Margara Rusotto** (Peru-Italia), **Sergio Badilla Castillo** (Chile-Suedia-Norvegia), **Martha Canfield** (Uruguay-Italia), **Marta Lopez-Luaces** (Spania-SUA), **Cecilia Valdes** (Chile-Suedia, cu o sedere de aproape un an la București), **Annabel Villar** și **Julio Pavanetti** (Uruguay-Spania) sau **Silvia Cuevas-Morales** (Chile-Australia-Spania).

Subliniez că există și scriitorii români care s-au remarcat în ultimele decenii pe alte continente. În afara cunoscutului **Petru Popescu** le mai menționez pe **Alina Diaconu** - Argentina, **Anamaria Beligan** - Australia). Dar în spațiul european exemplul cel mai clar este **Matei Vișniec**, cel

care a început ca poet român și acum este recunoscut ca dramaturg franco-român, un mare creator care, deși activează la Paris, susține că de fapt „centrul lumii este la Rădăuți“.

Dintre scriitorii care practică „creația“ literară bilingvă creând punți

culturale între spații depărtate face parte și **Vera Lucia de Oliveira**, poetă, traducătoare și eseistă deopotrivă braziliană și italiană, o poetă căreia nu-i place conceptul de *literatură a emigrației*, dar și-o asumă.

Bilingvismul său depășește geografii lingvistice ale celor două spații ale matricii de origine, este mult mai mult, este **biculturalism**. Iar dacă luăm în considerare formația științifică a poetei care este **doctor în literaturi iberice și ibero-americe** (al Universității din Palermo, 1991), este evidentă componenta cel puțin triculturală a Verei Lucia de Oliveira. Poeta italo-braziliană este prezentă în mai multe antologii din Brazilia, Spania, Italia, Portugalia, SUA și Marea Britanie.

Vera Lucia de Oliveira, „paulista“ din Perugia

Născută în 1958 în metropola Sao Paolo, oraș cu efervescentă viață culturală deosebită, și „transplantată“ în Italia pe când avea 25 de ani (în 1983), Vera Lucia de Oliveira este de câțiva ani profesoară de limbă portugheză și literatură de limbă portugheză la Universitatea din Perugia, traducătoare în italiană a unor importanți poeți brazilieni (printre care **Ledo Ivo**, **Manuel Bandeira** și **Carlos**

Drummond de Andrade) și a unor poeți italieni în portugheză. Poeta paulistă vine astfel în siajul unor mari creatori bilingvi italo-portughezi ca **Murilo Mendes** și recent dispărutul **Antonio Tabucchi**.

Una dintre cărțile sale, „Poezie, mit și istorie în

modernismul brazilian“ (*Unesp*, 2001), este considerată ca lucrare fundamentală în analiza evoluției literelor braziliene în ultimele 6-7 decenii. La fel de importantă ca dimensiunea sa de traducător și critic este statura de poet bilingv a Verei Lucia de Oliveira, poezia sa fiind cunoscută și apreciată atât de publicul de limbă italiană, cât și de cel de limbă portugheză. Dacă la început scrie în portugheză pentru că „așa a simțit“, a început să-și traducă poemele în italiană din dragoste pentru soțul său italian care nu știe portugheză... Să mai spună cineva că dragostea nu ajută poezia...

Vera Lucia de Oliveira a fost invitată la Universitatea Babeș-Bolyai din Cluj-Napoca de Institutul Italian pentru a le vorbi studenților de la secțiile de italiană (despre literatura italiană de azi, mai ales despre poezie) și portugheză (despre unul dintre cei mai mari romancieri pe care i-a avut lumea contemporană - portughezul **Jose Saramago**). Deși ne cunoaștem de pe internet de mai bine de 7 ani și îi citisem cărțile (cu multă plăcere, recunosc...), o întâlnire de gradul III (de câteva ore) poate fi mai edificatoare decât multe cărți citite și mesaje schimbate de-a lungul anilor. Așa că ne-am întâlnit într-o zi ploioasă în Clujul care pe-atunci nu era al celebrului Emil Boc și-am discutat

despre poezie, despre literatură și despre filme...

„Din câte lucruri se construiește un poem? Din cuvinte, ritm, culoare și o temă... În doar două versuri (*șovăielnic, am pășit încet/ prin fisurile lucrurilor*) - scria în 2006 criticul **Heloisa Jahn** - Vera Lucia de Oliveira ne spune multe despre modul în care ea face poezie: cu mișcări lente, căutând materia poemului în fisurile pe care le prezintă suprafața netedă a realității... Pentru ea realitatea e fracturată și poate fi percepută în multe dimensiuni, uneori contradictorii. Poemele sale încearcă să restituie toate viețile păstrate în memorie; tot ce a fost trăit și pierdut este astfel salvat, conservat. Din acel loc de unde observă totul, poeta percepe de la distanțe egale lumea lucrurilor și faptelor prezente și a celor care niciodată nu vor fi înfăptuite.“ Poezia Verei Lucia de Oliveira este „o sinteză ascuțită, sigură și limpede care face ca poemul să parcurgă teritoriul despre care nu poți vorbi doar ca să te afli în treabă, ci întotdeauna cu o finalitate clară și cu sentimentul surprizei cu care un poem bun se instalează în mintea cititorului, alături de fapte de viață, gata de a sări din amintire ori de câte ori experiența îl convoacă“, scria același critic.

În poemele sale, ca adăuga întărind spusele criticului brazilian, Vera Lucia de Oliveira trece de cea maya-vălu a aparențelor - pentru a coborî în profunzime, în „realitatea reală“. Adică într-o zonă în care puțini poeți se încumetă să privească, d-apoi să mai și scormonească. Se ajută de uneltele ca experiența de viață, intuiția poetică/feminină, talentul de modelator al trăirii și exprimării în cuvinte. Jocul poetic al Verei Lucia de Oliveira care folosește cuvinte dure în imagini fin nuanțate, în sintagme fluide polisemantice, stabilește relația cu cititorul grație unui fler poetic ce echilibrează fondul apăsător, terifiant unor priori formă de livrare ușor accesibilă, plăcută, tentantă (spre acaparatoare).

În poezia poetei italo-braziliene cotidianul este deconstruit, fragmentat și fragmentar, recompus ca un puzzle cu mai multe soluții (sau cu o soluție mereu deschisă), atmosfera apăsătoare, gravă a poemelor, realitatea este opresivă, trivializată, banalizată și totuși delicată. Fiecare vers surprinde cititorul prin

imagini incisive, prin alăturări ciudate de cuvinte a căror includere într-o sintagmă este dificil de imaginat. Poeta nu se încurcă în semne de punctuație ordonatoare (și constrângătoare) și folosește o sintaxă aparte care aparent permite citirea pluralizată, dar care-și rezervă pentru final o ghilotină logică surprinzătoare, răstălmăcitoare și răsturnătoare de sens.

Este greu de înțeles cum o faptură atât de delicată poate avea o poezie atât de profund dură, de o implicare emoțională (și socială) care nu rămâne la suprafață nici măcar preț de-un vers. O poezie care, deși este implicată în social, nu se transformă nici în manifest politic, nici în strigăt de revoltă. Poezia Verei Lucia de Oliveira este implicată în social doar pentru că este foarte implicată în uman, coboară în profunzimile ființei...

„Creierul devine un câmp de confruntare a cuvintelor... poezia este iluminare, conștiință lărgită, un gând pe care-l simți... poezia are nevoie de muzicalitate... poezia este precum celula, conține tot... conținutul, își făurește forma care-l exprimă mai bine“ sunt opinii puse în practică de poeta italo-braziliană. Fără a fi o inovatoare absolută a poeziei, Vera Lucia de Oliveira optează pentru minimalism, pentru maxim de sens cu minim de reprezentare semantică. Poeta se dispensează de majuscule, iar în ultimul volum și de titluri, discursul poetic trecând vizibil de la un poem la următorul. Dintre semnele de punctuație poeta reține numai semnul interogației, dar întrebările sale nu au parte și de răspunsuri eventual subliniate de semne de exclamare. Multe interogații pentru multe probleme pentru situații neclare și stări de neliniște și niciun răspuns evident, durerea difuză, suferința mereu prezentă (și mereu la limita suportabilității),

angoase... Eul narativ-interrogativ migrează și el în cadrul discursului poetic, își schimbă sensul și persoana, întrebările (de la obișnuite la hamletiene) par să fie puse de voci situate în afara discuției în texte încărcate de dramatism.

Enigmatică și surprinzătoare este diferența uriașă între delicatetea fapturii, solaritatea zămbetului și comportamentul și tenta întunecată a poeziei sale încărcate de „durere cosmică și leopardiană“, cum susținea un alt critic.

Mereu perplexă și sfâșiată între două realități lingvistice culturale și geografice - Brazilia natală și Italia adoptivă - potrivit propriei mărturisiri, poeta Vera Lucia de Oliveira a încercat „să armonizeze contradicțiile, să unească fragmente de viață și istorie, fragmente care par să constituie chiar condiția interioară a ființei“.

Un record: o carte de poezie cu tiraj de 190.000 exemplare

De la debutul în poezie cu volumul de poeme cu titlu haios „Ușa care scârțâie la capătul culoarului“ (Sao Paulo, 1983) și până la cel mai recent volum, „La carne quando e sola“ (2009), volum câștigător al prestigiosului premiu **Piero Alinari** decernat de juriul internațional de la Florența, Vera Lucia de Oliveira a obținut numeroase premii. De fapt, remarcând că aproape toate volumele sale de poezie au fost finaliste sau premiate la concursuri importante, putem să dăm și o explicație a acestui fapt ieșit din comun.

Venită dintr-un cadru brazilian exuberant, activând într-o atmosferă italiană de efervescentă culturală solară (pe care am cunoscut-o direct), Vera Lucia de Oliveira este de o disciplină autorială teutonică. Poeta declara că acumulează fapte, voci, frânturi de idei pe care

le digeră și, atunci când conținutul este maturat, apare poezia: scrie un volum pe care îl lasă într-un sertar cam 5 (cinci!) ani. După 5 ani îl reia, mai modifică ceva (sau nu) dacă așa simte și îl lasă încă un an sau doi la *dospire*. După care îl reia, modifică ceva sau nu și îl trimite cu un pseudonim la concursuri, unde este evaluat de profesioniști ai poeziei. Totul din respect pentru viitorii cititori... Așadar, cam 7 ani pentru un volum. Când mă gândesc că am cunoscut poeți argesenți care scriu după programul „în lunile astea scriu un volum”, mi se pare că diferența de atitudine este mare.

După ce Vera Lúcia de Oliveira nel 2005 a obținut prestigiosul Premiu pentru Poezie al Academiei Braziliene de Litere pentru culegerea „Zgomotul ploii” („A chuva nos ruidos”, Escrituras, São Paulo, 2004), în 2006 a câștigat un alt premiu foarte important. Volumul „La încheieturile oaselor” („Entre as juntas dos ossos”) a fost declarat învingător la concursul „Literatura pentru toți” lansat de Ministerul Educației și Culturii din Brazilia, concurs la care s-au prezentat 3.000 de cărți și al cărui premiu i-a fost înmănat de președintele (de atunci) Luiz Inacio Lula da Silva. Poeta - care, necunoscând protocolul, era intimidată - povestea amuzată cum președintele Lula a strâns-o în brate „ca un urs” și a sărutat-o pe obraji fără vreo grijă specială pentru protocol, de parcă ar fi fost o prietenă pe care n-o văzuse de multă vreme. Premiul a avut și o materializare greu de imaginat la noi: placheta de versuri câștigătoare a fost publicată într-un tiraj de (atenție!) 190.000 exemplare și distribuită la toate bibliotecile braziliene.

Pe principiul un volum - mai multe premii, culegerea de poeme „Verrá l'anno” („Va veni anul”) a obținut 4 premii, printre care premiul Eks&Tra 2004 (motivația juriului: „pentru maturitate expresivă și coerență tematică”), Premiul Național pentru Poezie „Popoli in Cammino” („Popoare în mers”, Milano, 2005 - foarte nimerit cu background-ul multicultural al poetei) și Premiul Internațional pentru Poezie Pier Paolo Pasolini (Roma, 2006).

Cunoscută deja în Brazilia, Italia, Spania, România, Portugalia, Angola și Germania, în Italia face parte din redacția revistei literare online cu nume foarte simpatic: „Fili d'aquilone” („Sfori de zmeie”). Pe lângă volumele de poezie, Vera Lucia de Oliveira a publicat volume importante de critică despre modernismul brazilian,

dar și despre Manuel Bandeira, Carlos Nejar, Ledo Ivo, Nuno Judice, Guimaraes Rosa. Din 2009 poeta activează în grupul „Compania poetelor”, grup constituit la inițiativa poetei Mia Lecomte (din care face parte și o poeză de origine română - Livia Bazu), grup care organizează spectacole centrate pe poemele membrilor grupului.

Pentru ilustrarea celor arătate vă oferim câteva poeme din cele mai recente volume - „Verra l'anno” (2005), „Il denso delle cose” (2007) și „La carne quando e sola” (2009), volum câștigător al prestigiosului premiu Piero Alinari decernat de juriul internațional de la Florența.

Vera Lucia de Oliveira POEME

Tăieturi
arboarele genealogic
al acestor tăieturi
mărturiseste că dragostea
fără un pic
de anihilare
nu există

Roți
copilăria mea era
plină de trenuri
dar și adolescența mea
s-a umplut de roți
dimineata mă trezesc
și înțeleg:
viața există
și paralizia
e numele cel mai dureros
pe care-l poartă moartea

Rândunele
mă simt în pace cu lumea
că doar și un tanc
se satură de război
până și o pasăre
se oprește să se odihnească
și apoi astăzi
cerul este de un albastru
care rănește ochii
atât de ascuți încât
rămâi cu burta în sus
admirând rândunelele
care se rotesc deasupra
gândindu-mă la ceea cred ele
acolo sus
la ceea ce știu
dacă știu
că mă am bine cu lumea
și că ele se rotesc acolo sus
pentru mine

Obsesie
mă-nvârt în jurul obiectelor
decojind scapieți
pe dinăuntru sămburelui
se fixează
pe dinăuntru pietrei
și densifică consistenta
fătul
se încrustează
dragostea își elaborează
obsesia

Bolnave
rândunele calme
șiși umflă cuibul
sufletului
adunând pene
uită
de primul îngheț
rândunele bolnave
se cuibăresc în paturi
câini
care au învățat
să iubească
o altă specie de moarte

Păsări convulsive
se lovesc de stâlpi
păsările
distilate de noapte
se distrug în zbor
în zborul lor nenatural
se ciocnesc de oase
surde
de uși batante
ce nu ascultă
sângele care
tășnește în întineric

Lumea a treia
în lumea a treia
a cerului
umblă suflete nevinovate
călcate-n picioare
umblă copii
ale căror dureri
le înghit copilăria
și bețiivi ai nimicului
muncitorii ai propriului doliu
hămesți de poezie
și pâine
umbre
care se întind
în așteptarea
trâmbițelor
judecății

Tatăl
când l-am lăsat era în pijama
se pierdea într-o lume albă
și mută
i-am spus tată ne vedem
duminică
m-a privit nemișcat
n-a răspuns
n-a spus absolut nimic

Fiul
i-au spus despre tatăl său
când deja era mort el
într-un mare oraș
și tătl suferind
nu i se face așa ceva
unui frate
nu este lăsat în afara cineva
doar pentru ca a fost nevoit
să-și lase
propria casă
să se piardă într-un oraș
de câini fără cineva apropiat
nu i se face măgăria asta
unui fiu
care niciodată
nu mai poate spune
tată uite-mă m-am întors tată

Crăciun
prânzul era pe masă era ziua
de crăciun
cu ochii înroșiți mama servea
risoto-ul
tata mânca mesteca repede
cu ochii-n farfurie
nouă puilul la rotisor ne părea
că este din piatră
atât nu putea
să ne coboare pe gât în jos

Trupul
îi spăla trupul cu sufletul
în mâini
mângâind carnea rece
pe care atât o iubise
și urăse
acum nimic nu mai rămăsese
în afara acestui chin
al mușchilor inerți
pe care ea îi văzuse vibrând
și gâfâind
de plăcere și durere

**Marea și băltoaca
pentru Gladys**
nu în mare îmi arunc năvodul
densitatea mării
nu e o ancoră
marea nu proiectează ghipsul
urnelor
marea sfășie cicatricele
corodează acele
marea nu știe ce-i aceea
întăzriere
nu privind marea am învățat
să croiesc cuvintele

în tăcerea apăsătoare din casă
săpând prin oraș
bolile băltoacelor
visând cimitire mai mici
pentru a frâna evadarea
lucurilor
a sevei

găuri pe care jgheburile
le infundă
și pământul care se legăna
de parcă era ceva
ce trebuia să crească
al cărui destin era să absoarbă
băltoacele
de aceea stau în fața mării
ca oricine care se teme
ca oricine care înfulecă petice
pietre
stiletele pe care marea
în mișcarea sa
le-a corodat

★★★
mamă atâtea zile am stat
în întineric
poți să-mi spui pe unde erai?
umblam obosit mă rătăcisem
n-am mai găsit pe nimeni
ai putea să-mi spui
de ce n-ai rămas înăuntru?
avem o mamă care se naște
cu noi
o fabricăm în uterul nostru
și apoi ea nu se naște
așa cum am fi dorit-o
așa cum am imaginat-o
crezi că există fără mine
crezi că m-ai inventat
mamele ar fi trebuit
să priceapă
că și-au dat naștere
lor înșelor

★★★
păsările astea se plimbă
printre morți
sunt notele muzicii lor
topăie căutând câte o sămânță
căzută
din vreun buchet de flori
dacă și acolo găsesc ceva
de mâncare
de ce n-ar trebui să cânte
un imn
celor care le dau să mănânce?

★★★
mamei nu pot să-i spun
cum mă izbește lumina
ochii mi i-am luat de la ea
de la ea am luat
felul în care îi deschid
de la ea am luat
până și felul în care
nu rămân tăcută
ca un mut

★★★
când eram mic diceam
în mine
un suflet care n-a crescut
odată cu trupul
a rămas o fetiță
dar ceilalți nu puteau să știe
acum că ești mare
îmi spuneau
dar sufletul se teme de orice
și orice era gata să-l rănească
acolo unde n-aș fi crezut
vreodată

★★★
nu-i greu să faci un copil
să zâmbească
dar aș vrea să te văd
dacă reușești și cu un bătrân
purtăm înăuntru durerea
de a nu mai putea fi iubiți
nu vezi cum îi privim
pe tinerii
care-și cheltuiesc frumusețea
o pierd în întregime
fără ca noi sau ei
să fi făcut
suficiente provizii

★★★
oare n-o fi trăit destul?
acum gata voia să moară
nimeni n-ar trebui
să aștepte atâtea moartea
nimeni n-ar trebui
să numere minutele
între mlaștinile
cele mai adânci
care te smulg vieții decente
ce diferență era între el
și un pat
dacă nu doar faptul că el
simțea durerea

★★★
de la fereastră se auzea
șuierul vântului
viața pulsa în vintre
crengile zgâriau lumina
cum unghii ascuțite zgărie
geamul și-l convocau
pe Dumnezeu să-i arate
carnea atunci când
e singură

★★★
cât de frumoasă era marea
albastră a verii vântul
prin culorile albul caselor
iluminate
de soare apoi am văzut
lucurile deformându-se
și începând să sufere
ca și cum s-ar fi căit
de fericirea lor

Stradă comercială

Sunt poetul unui oraș
slăbănog
al orașului care
nu înainteză
sunt poetul acestui târg anost
al violenței vieților
poetul orașului care scufundă
case
și persoane
sunt poetul acestei curve
de orăș
de care-l numai fațada
și în fiecare dimineață
mă trezesc goală și strămtă
ca o stradă comercială

★★★
să mergi întruna în întineric
poticindu-te de oboseală
fără s-ajungi la ieșire
poți doar să te învârti în cerc
clătându-te pe limburile
aceleiași râni